

Ocjene i prikazi

b) www.sciencedirect.com

Charles Squire, *Mitologija Kelta*, prijevod Jurica Medved, CID-Nova (Biblioteka Mitologica; knj. 14), Zagreb 2005., 370 str.

Charles Squire autor je nekoliko djela s keltskom mitološkom tematikom. Uz ovu knjigu napisao je *Celtic Myth and Legend: Poetry and Romance*, *The Mythology of the British Islands*, *Mythology of Ancient Britain and Ireland*, te druga djela slične tematike.

Squire pokušava dati pregled keltske mitologije od dolaska Kelta na područje Velike Britanije i Irske pa sve do današnjih dana. Također nam želi pokazati koja je važnost keltske mitologije, te kako i gdje ona prožima modernu kršćansku religiju u tom dijelu Europe. Kroz jednu manju, uvodnu, cjelinu i dvije velike, te 25 poglavlja autor nam pokušava objasniti tko su i odakle dolaze Kelti, interpretirati neke od keltskih mitova, usporediti sličnosti i različitosti između engleskih, irskih i velških mitoloških bića, bogova, kraljeva, junaka i legendi o njima. U uvodnim poglavljima *Važnost keltske mitologije*, *Izvori znanja*, *Tko su antički Britanci* i *Religija antičkih Britanaca i druidizam*, autor nas uvodi u svijet keltske mitologije. Ističe da je mitologija vrlo važna za književnost jer čini nepresušan izvor priča, bajki te raznih likova koji se uvijek ispočetka koriste u djelima raznih autora

(poput Shakespearea u *Kralju Learu* i dr.). Mitologija je dio svake kulture pa tako i kulture Velike Britanije i Irske koje, uz Grčku, imaju jednu od najbogatijih tradicija čuvanja i prenošenja svoje mitologije sve do danas.

Poglavlja *Izvori znanja* i *Tko su antički Britanci?* opisuju izvore iz kojih crpimo znanje o mitovima i legendama starih Kelta te od kuda i kada oni dolaze u Veliku Britaniju i Irsku. U poglavljju *Religija antičkih Britanaca i druidizam* autor antičke stanovnike Britanije i Irske dijeli na: Gaele (današnji Goideli, odnosno stanovnici Irske, Škotske i otoka Man) i Britance (tadašnje Brite iz Walesa i Engleske). Autor kroz jezik Kelta pokušava dokučiti od kuda dolaze i povezati ih s ostalim Indoeuroljanima. O druidima govori kao o "svećenicima, liječnicima, čarobnjacima, prorocima, teolozima, znanstvenicima i povjesničarima svoga plemena". Opisuje njihovu svrhu, obrede i položaj u društvu te sve potkrepljuje izvorima (pjesmama iz tog vremena koje interpretira). Prva velika cjelina *Bogovi Gacla* dijeli se na 11 poglavlja: *Bogovi Gacla*, *Bogovi stižu*, *Uspon Boga Sunca*, *Keltski argonauti*, *Rat s divovima*, *Smrtnici osvajaju Bogove*, *Bogovi u progonstvu*, *Irska Ilijada*, *Keltske ljubavne priče*, *Finn i Fenijanci*, *Slabljenje i pad Bogova*.

U njima nas autor upoznaje s bogovima, junacima i ostalim mitološkim bićima Gacla, odnosno Kelta u Irskoj, Škotskoj i na otoku Manu. Kao izvore navodi razne manuskripte. Mitološki likovi su podijeljeni u dva suprotstavljene

na tabora: svjetlost i tama. Squire opisuje bogove od njihovog postanka do njihovog pada. Navodi izvore, priče, legende i pjesme kojima pokušava potkrijepiti svoje teorije o nekim nalazima koji su danas dio "neke druge povijesti" (poput tzv. "Kamena sudbine" za kojeg neki smatraju da je danas dio krunidbene stolice u Westminsterskoj opatiji).

Poglavlja *Bogovi stižu* i *Uspón Boga Sunca* opisuju postanak bogova, navode se njihova imena, uspoređuje ih se s bogovima Grčke. Sličnosti s grčkom mitologijom su očite, što i sam autor naglašava.

U daljnjim poglavljima Charles Squire prepričava priče i legende pri čemu se kao izvorima opet koristi manuskriptima.

Druga se velika cjelina, *Britanski Bogovi*, sastoji od 10 poglavlja: *Bogovi Britanaca*, *Avantura Bogova Hada*, *Prosidba Branwen i odrubljivanje Bránove glave*, *Rat čarolijama*, *Pobjeda svjetla nad tamom*, *Mitološki dolazak Arthura*, *Blaga Britanije*, *Bogovi kao vitezovi kralja Arthura*, *Pad Bogova*, te posebno poglavlje *Preživljavanje Keltskog poganizma u modernim vremenima*. U ovoj cjelini dobivamo uvid u drugu stranu keltske mitologije, onu britansku, ili bolje rečeno englesku i velšku, koja se razlikuje od irske i škotske.

Bogovi Britanaca je poglavlje u kojem se upoznajemo s britanskim bogovima i problemom (ne)dostupnosti i (ne)cjelovitosti izvora koji nam govore o njima. Autor se koristi srednjovjekovnom zbirkom "Mabinogion" iz 12. stoljeća, odnosno njenim dijelom "Četiri grane Mabinogija" koje se sastoji od mitoloških priča o rođenju, životu i smrti nekoliko povezanih likova iz ciklu-

sa britanske keltske mitologije, te se služi i sa nekoliko velških pjesama kako bi nam dočarao mitološki svijet Britanaca. Iznosi i činjenicu da su mnogi bogovi kanonizirani dolaskom kršćanstva kako bi stanovništvo lakše prihvatilo novu religiju. Iz imena nekih svetaca interpretira njihovu izvornu funkciju i ime koje su imali prije kanonizacije.

U *Avanturama Bogova Hada*, *Prosidbi Branwen i odrubljivanju Bránove glave*, *Ratu čarolijama i Pobjedi svjetla nad tamom* Squire prepričava priče iz "Četiri grane Mabinogija".

Mitološki dolazak Arthura, *Blaga Britanije* i *Bogovi kao vitezovi kralja Arthura* su poglavlja u kojima se pokušava razjasniti tko je uistinu bio Arthur – kralj, bog, običan ratnik ili netko apsolutno beznačajan, kao i tko su bili njegovi vitezovi. Napomenuto je da se Arthur ne spominje u "Četiri grane Mabinogija". Iznesene su pretpostavke koje se temelje na različitim pričama i različitim tumačenjima tih priča o tome tko bi mogao biti Arthur.

U pretposljednem poglavlju *Pad Bogova* vidimo kako su neki bogovi dobili nove uloge. Polako se gasi poganstvo u Britaniji. Neki se bogovi kanoniziraju i postaju kršćanski sveci, neki još žive u pričama i legendama, a neki potpuno nestaju. Ostaju samo rijetki, oni koje se nije uspjelo prilagoditi ili iskorijeniti.

Posljednje poglavlje *Preživljavanje Keltskog poganizma u modernim vremenima* nas podsjeća na prave razloge gašenja keltskog poganstva. Autor smatra da keltski bogovi i druga bića i dalje žive u obiteljskim ritualima stanovništva, tradiciji, imenima mitskih mjesta poput jezera,

humaka i sl., ali i da danas “rituale bogova, kraljeva i vitezova oživljavaju poklonici koji ne znaju koga niti zašto nekoga štiju”.

Ova je knjiga opremljena s 20 ilustracija kod kojih se ne navodi ni autor ni naziv ilustracije. Smatram to velikim manjkom kao i neke gramatičke pogreške koje se često ponavljaju. Također bi se mogao zamjeriti manjak pojašnjenja u uvodnim poglavljima o tome kako se neke riječi i imena izgovaraju što čitatelju koji, najvjerojatnije, ne razumije gaelški jezik zadaje velike probleme i ometa čitanje. Srećom, u daljnjim poglavljima to ipak nije slučaj (izgovor se nalazi u bilješkama na dnu stranice).

Iako je knjiga vrlo zanimljiva i lako čitljiva, nekome koga izrazito ne zanima keltska mitologija i tko nema minimalnog predznanja o toj temi, mogla bi biti vrlo naporna.

Sanja Umljenović

Jelena Lakuš, *Izdavačka i tiskarska djelatnost na dalmatinskom prostoru (Zadar, Split, Dubrovnik) u prvoj polovici 19. stoljeća (1815-1850): Bibliografija monografskih i serijskih publikacija-građa, Književni krug, Split 2005, 386 str.*

Kao što i sama autorica navodi, na početku uvoda knjige, ovo vrijedno historioografsko djelo nastalo je u sklopu njezine doktorske disertacije *Knjige, društvo i kultura, vjerski i politički poredak u Dalmaciji (1815-1848)*. Iako je nastala kao dio jednog šireg projekta, to nikako ne umanjuje značaj knjige, s obzirom da je ovo jedinstveni pothvat tog tipa u

povijesnim istraživanjima dalmatinskog prostora. To je neosporno jer niti jedna od do sada objavljenih bibliografija koje se odnose na taj prostor i razdoblje, od kojih je možda najpoznatija Maštrovićeva *Jadertina Croatica*, nije uzela u obzir tekstove tiskane na svim jezicima (hrvatskom, talijanskom, latinskom i njemačkom). U ovoj su bibliografiji su obrađeni svi tiskani tekstovi u tom periodu, osim plakata i proglaša, tj. osim svega što je tiskano na samo jednoj stranici.

Knjiga je sastavljena od nekoliko cjelina. Počinje s *Uvodom* (str. 5-26), koji je podijeljen u dva dijela. U prvom dijelu iznose se razlozi uvrštavanja svih jezičnih baština, zajedno s pokušajem stvaranja slike dalmatinskog društva tog vremena, kao i identitetskog određenja raznih slojeva stanovništva. Uz to pokušavaju se rekonstruirati čitateljske navike stanovništva, brojnost samog čitateljstva, posredstvom popisa pretplatnika, te njihove kulturološke potrebe.

Drugi dio *Uvoda*, ujedno i nešto kraći, daje neku vrstu servisnih informacija vezanih uz izradu bibliografije, te objašnjava kriterije razvrstavanja i odrednica dodanih bibliografskim jedinicama.

Nakon *Uvoda*, slijede *Popis kratica knjižnica, arhiva i bibliografskih izvora* (str. 27-29) te *Popis općih kratica* (str. 30), bez kojih je nemoguće s razumijevanjem iščitavati navedene bibliografske jedinice, kao i pronaći gdje su smještene.

Iz svega navedenog može se zaključiti da su prva tri poglavlja dobro osmišljena kao pomoć pri ulasku u glavnu temu knjige.

Prvo poglavlje koje se odnosi na glavnu temu knjige je *Bibliografija monograf-*

skih i serijskih publikacija grada Zadra (1815-1850), (str. 33-179). S obzirom na važnost Zadra kao tadašnjeg političkog i društvenog sjedišta Dalmacije, jasno je da je ovo poglavlje najbogatije po broju navedenih bibliografskih jedinica, kojih ima 751. Svaka bibliografska jedinica poprilično je dobro opisana, što će biti slučaj i s popisom publikacija tiskanih u ostala dva grada. Tako iscrpna objašnjenja, s osnovnim podacima o tiskanim tekstovima umnogome olakšavaju istraživački rad na navedenim izdanjima. Podaci koji su dodani uz autora, naslov i godinu izdanja, su jezik bibliografske jedinice, često i sadržaj, lokacija na kojoj se može pronaći, te – ako je riječ o arhivima – i broj kutije u kojoj se nalazi. Raspon tema publikacija tiskanih u Zadru je širok, a kreće se od raznih ukoričenih pjesama, duhovnih knjižica, preko naputaka za poljoprivredu, katastarskih podjela, službenih novina, naputaka činovnicima, historiografskih djela (*Carrarina – La Dalmazia descritta*) i dr. Zastupljena su sva četiri jezika, s izrazito najvećim postotkom knjiga tiskanih na talijanskom.

Nakon popisa zadarskih publikacija slijedi poglavlje *Bibliografija monografskih i serijskih publikacija grada Splita (1815-1850)*, (str. 183-227), s 230 navedenih bibliografskih jedinica. Ovakav nesrazmjer u broju tiskanih tekstova tog vremena između Zadra i Splita, još je jedna odlična potvrda ekskluziviteta Zadra u odnosu na ostatak Dalmacije. Bibliografske jedinice obrađene su jednako iscrpno kao i u prethodnom poglavlju. Posebnost splitskih tiskanih djela u odnosu na zadarske je nešto veći

postotak latinskih tekstova. Jednako kao i u zadarskom slučaju, raspon tema je širok, a od bitnijih izdanja, izdvojio bih Carrarine radove o splitskoj povijesti, jedno historiografsko djelo Ivana Katalinića o općedalmatinskim temama, poljodjelske tekstove Ivana Danila te poznato djelo Franza Pettera, *Skizze von Dalmatien*, tiskano 1850. godine.

Treći grad s tiskarskim aktivnostima bio je Dubrovnik. Tekstovi tiskani u njemu obrađeni su u poglavlju *Bibliografija monografskih i serijskih publikacija grada Dubrovnika (1815-1850)*, (str. 231-288). Ukupan broj navedenih jedinica je 258, iz čega se vidi da je u Dubrovniku tiskano nešto više tekstova nego u Splitu. Unatoč tome, raspon tema znatno je uži nego splitski. Ogroman broj bibliografskih jedinica sačinjavaju stihovi ili druge vrste književnih djela. Tako su među bitnijim izdanjima gotovo cijeli Gundulićev opus, djela Andrije Kačića Miošića, te književna djela ostalih istaknutih književnika grada Dubrovnika. Vrijedna izdanja koja nisu vezana uz književna ostvarenja su *Dubrovački statut* te *Grammatica della lingua illirica* Francesca Maria Appendinija.

Bibliografske jedinice koje zbog nepotpunosti podataka nisu mogle biti smještene u prethodna tri poglavlja navedene su u *Dodatku* (str. 291-296), a ima ih 34.

S tim poglavljem zatvara se glavna tema knjige. Kao integralni dio ta tri poglavlja, dodano je i dvadeset ilustracija naslovnih stranica, nekih od najbitnijih izdanja, kao što su Gundulićeva, Carrarina i Appendinijeva djela i dr.

Knjiga je dodatno opremljena i *Bibliografskim izvorima i literaturom*, (str.

297-302), Kazalom osobnih imena, (str. 303-328), te izrazito bogatim Kazalom naslova, (str. 329-386).

Iz svega do sada navedenog lako se može zaključiti da ova knjiga predstavlja jako važan doprinos proučavanju dalmatinske povijesti prve polovice devetnaestog stoljeća, te da je u mnogočemu i pionirski pokušaj ovakve obrade tiskanih tekstova, što je automatski uvrštava u nezaobilaznu literaturu istraživača tog razdoblja.

Dragan Markovina

Tomislav Markus, *Zagrebački politički listovi 1848. – 1850. godine. Izabrani članci*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2005., 440 str.

Još jedan vrijedan rad marljivog priređivača izvora za hrvatsku povijest 19. stoljeća, Tomislava Markusa, objavljen je 2005. u biblioteci "Hrvatska povjesnica" Hrvatskog instituta za povijest. Riječ je o izboru članaka iz zagrebačkih političkih listova nastalih u razdoblju 1848. – 1850. godine. Doktor Markus bavi se poviješću hrvatskog političkog pokreta četrdesetosme, a rezultate svojih istraživanja i ranije je objavljivao u istoj biblioteci: *Korespondencija bana Jelačića 1848. – 1850.*, (Zagreb, 1998.), *Hrvatski politički pokret 1848. – 1849. godine*, (Zagreb, 2000.), te *Slavenski Jug 1848. – 1850. godine i hrvatski politički pokret*, (Zagreb, 2001.).

Knjiga započinje kratkim *Predgovorom* (str. 7 – 9) u kojem je autor jasno iznio motive koji su ga vodili kod priređivanja ove zbirke novinskih članaka. Ukratko je iznio princip po kojem je birao pri-

loge za središnji dio knjige, a zadržao se i na tehničkim problemima reskripcije arhaičnog te pravopisno i gramatički neujednačenog jezika novinskih tekstova. Pišući o velikom značaju zagrebačkih političkih listova kao izvora za povijest spomenutog razdoblja, autor je napomenuo da postoji cjelovita i sačuvana zbirka u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, zaključivši da je njeno korištenje ograničeno. Ovo izdanje vrijedno je, ne samo zato što je znatno olakšalo korištenje vrijednih izvora, već i zato što je od jedinog dosadašnjeg izdanja novinskih tekstova iz razdoblja hrvatskog pokreta četrdesetosme, prošlo gotovo 60 godina (Vaso Bogdanov, *Hrvatska ljevica u godinama revolucije 1848. – 1849.*, Zagreb, 1949.). Vrijednost Markusova djela još je veća ako nam je poznato da je temeljne premise Bogdanovljeva kontroverzno rada pretencioznog naslova Jaroslav Šidak potpuno osporio neposredno po izlasku iz tiska.

Sažeti kronološki pregled povijesti hrvatskog pokreta, u poglavlju pod naslovom *Zagrebačko političko novinstvo 1848. – 1850. godine* (str. 11 – 64) prati važnije političke događaje kroz izvještaje novinskih listova. Uz članke priložene u središnjem dijelu knjige, potrebno je naglasiti da je autor u ovom poglavlju minuciozno, gotovo s akribijom uz svaki važniji događaj u bilješkama naveo sve relevantne suvremene novinske tekstove koji se tiču pojedine teme. Tako i u tom smislu knjiga predstavlja kvalitetno pomagalo za istraživače i studente povijesti. Poglavlje je podijeljeno u dva dijela. U prvom dijelu, pod naslovom *Zagrebačko novinstvo u vrijeme uspona*

hrvatskog političkog pokreta (ožujak 1848. – rujan 1850.) najprije je razjašnjena uloga političkih listova u navedenom razdoblju, pri čemu je apostrofirani njihov značaj kao “javnih i društvenih ustanova” (str. 11), ali i iznimna vrijednost koju imaju kao bitni izvori za proučavanje hrvatskog političkog pokreta polovinom 19. stoljeća. Nakon kratkog opisa razvoja hrvatskog novinstva, započinje povijesni pregled događaja. Drugi dio, naslovljen *Zagrebačko novinstvo u vrijeme neorganizirane opozicije (jesen 1849. – prosinac 1850.)* započinje bifurkacijskom točkom u povijesti hrvatskog pokreta, diskrepancijom u političkom mišljenju između službene politike u Banskjoj Hrvatskoj i “opozicijskih” listova. Radi se o prihvaćanju Oktroiranog ustava 6. rujna 1849. (donesen 4. ožujka), čime se bavi velik dio priloženih članaka u drugom dijelu knjige.

Središnje poglavlje naslovljeno *Dokumenti* (str. 67 – 426) sastavljeno je od 82 priloga sa stotinjak novinskih članaka (u nekim priložima spojeno je nekoliko članaka istog autora koji čine jednu cjelinu). Najzastupljeniji su prilozi iz: *Novina dalmatinsko – hrvatsko – slavonskih*, *Slavenskog Juga*, *Jugoslavenskih novina*, te *Südslawische Zeitung* (s ukupno 74 priloga). Priređivač je odabrao članke iz ovih listova smatrajući da se radi o kvalitetnim tekstovima koji su čitani i izvan granica Banske Hrvatske. S druge strane, *Agrarier Zeitung* i *Narodne novine* već od 1849. postaju provladini listovi i službena glasila, te su bez šire čitanosti i kvalitetnijih članaka, stoga su u knjizi zastupljeni sa svega po dva priloga.

Prilozi su svrstani kronološki, od ožujka 1848. do listopada 1850. Izabrani tekstovi gotovo su u potpunosti političkog sadržaja. Odabirući ih priređivač je nastojao uvrstiti članke koji se bave važnim političkim temama zastupajući stavove šireg kruga ljudi. Pri tom je podjednako prezentirao ideje nacionalizma i liberalizma. Autor je želio pokazati kako su listovi nastojali kreirati javno mnijenje i bolje upoznati čitatelje s novim stremljenjima. Poglavlje započinje člankom Bogoslava Šuleka *Štampa je slobodna od 15. ožujka u 5 sata posle podne*, objavljenim u *Novinama dalmatinsko – hrvatsko-slavonskim* 22. ožujka 1848. Ovaj članak predstavlja značajan istup u prvim danima hrvatskog političkog pokreta, kojim Šulek pozdravlja revolucionarna zbivanja u Monarhiji. Uvodne članke poput spomenutog priređivač cijeni kao najkvalitetnije među novinskim tekstovima zagrebačkih listova, a upravo su uvodnici Bogoslava Šuleka najzastupljeniji među priložima. Šulek se u svojim člancima najviše bavi integracijom hrvatskog teritorija pri čemu se u prvom redu poziva na povijesna prava i novonastalu ustavnu situaciju u austrijskim pokrajinama. Bavi se i pitanjima odgovorne vlade, Oktroiranog ustava i preuređenja Monarhije te odnosom s Ugarskom: *Jedna reč gospodi officijom u granici* (str. 71), *Bratjo Dalmatini* (str. 77), *Poručanstva naše slobode* (str. 107), *Primietbe* (str. 275), itd. Prvi koji njemačkom i mađarskom centralizmu suprotstavljaju ideju federativne Austrije su uz Šuleka, Ognjeslav Utješanović Ostrožinski i Ivan Kukuljević čiji je osobito važan programatski članak *Kakva treba da bude u obće politika naša* (str.

90) objavljen u *Novinama dalmatinsko – hrvatsko – slavonskim* 20. travnja 1848, postao poznat i izvan granica Banske Hrvatske. Među izabranim člancima najčešći su novinski istupi u smjeru političkih promjena u Monarhiji, te austroslavizma. To je pravac u kojem se kreću i članci Alvina Čepulića u *Slavenskom Jugu*. U tim istupima naslovljenima *Iz Hrelin – grada* (str. 350, 356, 358) Čepulić se protivi centralizmu oktvoja, te izražava čvrsto stajalište za federativnu Austriju. Protivljenju centralizmu i zalaganju za austroslavizam pridružuje se i pokretač *Slavenskog juga* Dragutin Kušlan (str. 141, 144, 185). Jedini koji se otvoreno zalaže za Oktroirani ustav, uz nepotpisane autore tekstova u *Agramer Zeitungu* i *Narodnim novinama* je, u skladu s njegovim političkim pragmatizmom, Josip Juraj Strossmayer (str. 313). Članci spomenutih autora ne čine glavinu korpusa priloga u poglavlju jer je velik broj članaka nepotpisan. Ipak tematska okosnica im je gotovo svima ista, te se uglavnom bave istom političkom problematikom.

Slijede šturi *Popis manje poznatih izraza* (str. 427 – 431) u kojemu su uvršteni arhaični i drugi nekolokvijalni izrazi, zatim *Izbor iz literature* (str. 433 – 434), *Kazalo osobnih imena* (str. 435 – 438), te vrlo kratka *Bilješka o priređivaču* (str. 439).

Branimir Brgles

Božena Vranješ-Šoljan: *Gradišćanski Hrvati: između tradicije i suvremenosti*, Educa, Zagreb 2005., 201 str.

Prof. dr. sc. Božena Vranješ Šoljan istraživački se bavi povijesnom demogra-

fijom i poviješću hrvatske manjine na srednjoeuropskom području. Ova je knjiga spoj tih njezinih dvaju interesa i prvi, kako autorica u predgovoru ističe, pokušaj sinteze povijesti gradišćanskih Hrvata koji danas najvećim dijelom žive na teritoriju austrijske pokrajine Gradišće (Burgenland), manjim dijelom u zapadnoj Mađarskoj, u nekoliko sela u Slovačkoj te u Beču. Knjiga se sastoji od predgovora, 4 poglavlja i dodataka.

Razdoblje od gotovo pet stoljeća povijesti te hrvatske manjine autorica je tematski je podijelila u četiri poglavlja.

U prvom poglavlju ("Ljudi u pokretu", 11-29) širokim su crtama prikazana sama seoba: različiti društveni-geografski uvjeti seobe, razdoblja i pravci migracija, posljedice koje je iseljavanje imalo na populaciju hrvatskih zemalja s jedne strane, te na nastanak novih seoskih zajednica na području Moravske, Slovačke, Donje Austrije i Zapadne Ugarske i njihov etnički sastav s druge, sve to paralelno s procesom društvenih promjena u istom razdoblju. Upravo se zbog slojevitosti teme autorica nije ograničila na to da svaki pojedini aspekt bude strogo unutar granica zadanih naslovom svakog pojedinog od četiri potpoglavlja.

Sljedeće je poglavlje ("Tradicijski život između rubnosti i integracije", 31-64) posvećeno prikazu različitih aspekta života hrvatskih kolonista od njihova doseljavanja do 1848. godine, koja je s obzirom na važnost ukidanja kmetstva i posljedice revolucije uzeta kao razdjelnica. U 12 potpoglavlja autorica razmatra položaj seljaka i plemića u kontekstu šire prostorne i društvene cjeline u kojoj su se našli nakon seobe i čijim su sastavnim dio

postali, upozoravajući pritom na razlike unutar svakog pojedinog staleža i okolnosti s kojima su se morali suočiti nakon seobe, a o kojima je ponekad ovisio njihov socijalni opstanak ili propast. Naglašava također poseban položaj koji su unutar seljačkog staleža imali Vlasi čije su dažbine bile manje i koji su uživali osobnu slobodu (*libertini*).

Treće poglavlje nosi naslov "Prema političkim i društvenim mijenama" (65-97) i u 13 potpoglavlja obrađuje razdoblje između napoleonskih ratova i Prvog svjetskog rata. Autorica najprije u kraćim crtama prikazuje posljedice koje su napoleonski ratovi imali na različite aspekte života i demografsku sliku Hrvata u zapadnoj Ugarskoj da bi zatim u nekoliko poglavlja opisala promjene koje je donijela revolucija i ukidanje kmetstva 1848. godina. U tom se kontekstu autorica osvrnula i na odnos gradišćanskih Hrvata prema banu Jelačiću. Posebno pak opisuje otkrivanje gradišćanskih Hrvata: "iznutra" kroz formiranje svijesti o vlastitoj, prije svega jezičnoj, zasebnosti; i "izvana" u okviru zanimanja za etnologiju. Opisujući političke promjene i njihov utjecaj na nacionalni pokret gradišćanskih Hrvata u drugoj polovici 19. stoljeća autorica je posebno obradila pojedine istaknute ličnosti koje su utjecale na različite aspekte života gradišćanskih Hrvata u tom razdoblju. To su: Mihovil Naković, pod čijim je utjecajem došlo do prihvatanja jedinstvenog književnog jezika, svećenik Antun Herić (Anton Hérics), jedini gradišćanski Hrvat koji je bio zastupnik u Ugarskom parlamentu i u čijem je djelovanju prepoznatljiv obrazac

političkog djelovanja pripadnika manjina u tom razdoblju te svećenik Mate Meršić Miloradić, književnik i "prvak preporodnog pokreta" koji je uređivao prve novine gradišćanskih Hrvata *Naše Novine*. Upravo tim novinama autorica posvećuje cijelo sljedeće poglavlje naglašavajući njihovu važnost u formiranju društvenog života Hrvata.

Razdoblje od kraja Prvog svjetskog rata i 2001. godine opisano je u četvrtom dijelu knjige ("Gradišćanski Hrvati između tradicije i suvremenosti", 99-158). Autorica analizira način i razloge zbog kojih se načelo samoodređenja naroda različito odrazilo na opredjeljenje gradišćanskih Hrvata u kojem dijelu bivše države ostati te koje su, s obzirom na to, bile posljedice Pariške konferencije: uključivanje Gradišća u Austriju i tako grupiranje najvećeg broja Hrvata u jednoj državi pri čemu je posebna pozornost posvećena propaloj diplomatskoj akciji stvaranja tzv. koridora. Božena Vranješ-Šoljan pritom upozorava na brojne političke i socijalno/gospodarske probleme s kojima su se Hrvati susretali u burnom 20. stoljeću pri čemu posebno obrađuje osnivanje prvih političkih stranaka koje su izdavale različite novine/glasila, važnosti i problemima u školstvu te osnivanju Hrvatskog kulturnog društva 1929. godine, krovne institucije koja je trebala očuvati kulturni identitet gradišćanskih Hrvata, a koje je i danas njihova najproširenija i najpoznatija organizacije. U tom je kontekstu posebna pozornost posvećena gradišćanskom intelektualcu Ignacu Horvatu čija se djelatnost proteže do 70-tih godina 20. stoljeća i koji je znatno utjecao jačanje

veza gradišćanskih Hrvata sa Zagrebom. Autorica zatim opisuje promjene u položaju gradišćanskih Hrvata koje su uslijedile nakon potpisivanja Državnog ugovora 1955. godine, što je utjecalo i na produbljivanje veza s Hrvatskom. Knjiga završava analizom statističkih podataka službenih popisa stanovništva od 1923. do 2001. godine, a koji pokazuje znatno smanjenje broja stanovnika kojima je hrvatski govorni jezik pri čemu autorica upozorava mogućnost potpune asimilacije gradišćanskih Hrvata.

Na kraju (159-201) slijede bilješke, popis literature i izvora, sažetak na njemačkom i engleskom jeziku te kazalo osobnih imena i geografskog nazivlja.

Paulina Radonić Vranjković

Željko Dugac, *Protiv bolesti i neznanja. Rockefellerova fondacija u međunarodnoj Jugoslaviji. Srednja Europa, Zagreb 2005, 196 str.*

Prošle godine izašla je vrijedna knjiga koja opisuje kako se Rockefellerova fondacija, osnovana 1913, uključila preko dr. Andrije Štampara u pomoć zdravstvu Hrvatske i ostalih dijelova Jugoslavije. Ova filantropska organizacija uložila je ogromna sredstva kako bi se osnovala Škola narodnog zdravlja i realizirali razni programi u suradnji sa zdravstvenim ustanovama tadanjih vlasti, a uz poštovni rad dr. Andrije Štampara (1888-1958), načelnika higijenskog odjela Ministarstva narodnog zdravlja.

OrganizacijatakoveslužbeuJugoslaviji nije bila jednostavna – koristeći izvorne materijale matične Rockefellerove fonda-

cije, ali i naših arhiva u Zagrebu, Željko Dugac – koji je diplomirao medicinu u Rijeci i obranio doktorsku temu *Temelji zdravstvenog prosvjećivanja u Hrvatskoj u međuraću* na Medicinskom fakultetu u Zagrebu – vrlo je dobro prikazao rad te ustanove u Jugoslaviji, obnavljajući tako jednu dosta zanemarenu granu naše socijalne historiografije koja se do 1990. obrađivala uglavnom u okviru povijesti radničke klase i socijalne politike.

Pomoć Rockefellerove fondacije Jugoslaviji bila je jedna od najvrednijih pomoći Sjedinjenih Američkih Država Jugoslaviji, a naš istaknuti ekonomski pisac dr. Ivo Belin naveo je u časopisu *Nova Evropa* 1931. da su u prosincu 1923. na poziv Higijenskog odjeljenja Ministarstva zdravstva, odnosno njegovog načelnika dr. Andrije Štampara došli u našu zemlju generalni direktor Međunarodne zdravstvene organizacije dr. F. Russel i zastupnik Rockefellerovog fonda u Europi prof. S. Gunn koji su nakon uvida u stanje zdravstva u našoj zemlji počeli davati stipendije mladim liječnicima, a onda počeli i financijski pomagati Centralni epidemiološki zavod u Beogradu votiravši i svotu od deset milijuna dinara za osnivanje Higijenskog zavoda u Zagrebu, te naknadno sredstva za obrazovanje nižeg medicinskog kadra. Ovaj je fond sve do Drugog svjetskog rata financijski pomagao zdravstvenu službu u Jugoslaviji i Hrvatskoj.

Knjiga se sastoji iz šest osnovnih dijelova. U prvom se opisuje situacija poslije Prvog svjetskog rata kada je zdravstvena organizacija Lige naroda počela propagirati međunarodnu suradnju. Drugi dio sadrži podatke o javnom zdravstvu u Kraljevni SHS s posebnim osvrtom na rad Andrije

Štampara. Treći dio se odnosi na djelovanje Rockefellerove fondacije na području međuratne Jugoslavije te su prikazani veliki naponi i veliki otpori koje je trebalo savladati. U četvrtom dijelu prikazani su detaljno sva područja i ustanove na čiji je rad i razvoj djelovala fondacija. Peti dio prikazuje otpor liječnika praktičara na terenu koji su u socijalnoj medicini gledali opasnog konkurenta koji će obezvrijediti njihov rad koji se direktno plaćao od pacijenata, povezujući centralizaciju zdravstvene službe s političkim unitarizmom. Štampar je preko novog Zakona o zdravstvu pokušao proširiti posao liječnika preventivom na terenu i obavezom držanja zdravstvenih predavanja. Neki su stoga Štampara napadali zbog unitarizma, dok su ga pak drugi napadali zbog protežiranja izgradnje zdravstvenih ustanova na području Hrvatske. Odluka Rockefellerove fondacije da svoju centralu izgradi u Zagrebu svakako je bila presudna u zaoštravanju nacionalističkih sukoba, ali Dugac objašnjava i opravdava Štamparovo ponašanje koji je za suradnju fondacije i terena zatražio te dobio i direktnu podršku kralja Aleksandra, a sam je svoje pristajanje uz vladu opravdavao rezultatima na polju socijalne politike. Šesto poglavlje ukazuje da je rad fondacije ostavio traga do danas u razvoju zdravstva u Hrvatskoj. Godine 1931. Štampar odlazi u Ameriku i očuvani izvještaji pokazuju da su političke prilike itekako utjecale odnos fondacije prema zdravstvenim ustanovama u Jugoslaviji pogotovo stoga što Štampar nije bio za "aristokratsku medicinu" i isključiv rad u laboratorijima, već je njegov program tražio rad liječnika među najširim slojevima naroda. Stoga je fondacija slabije financirala Jugoslaviju u odnosu

na druge zemlje. Šteta je što dr. Dugac nije spomenuo naše istaknute liječnika dr. Gregurića, dr. Nikolića, dr. Tomašića koji su bili uključeni u ovu medicinu na terenu, radeći u stanicama koje je Štampar osnivao i podržavao sredstvima i savjetima, a koji su na jedan način označavali i približavanje jednog dijela liječnika demokratskoj struji koja je našla svoje mjesto i u redovima partizana Štampar nije spomenuo da je Fond 1930. pritekao u pomoć Medicinskom fakultetu u Zagrebu sa 9,000.000 dolara radi higijenskih svrha te prof. Zarniku za biološka istraživanja, te tako onemogućio njegovo ukidanje koje je bilo u planu, a za Štampara su od jugoslavenske vlade zatraženi detaljni izvještaji o njegovu financijskom radu. Štampar je vjerojatno zbog upletenosti u ovaj posao bio umirovljen, ali je Medicinski fakultet u Zagrebu opstao razvijajući se i dalje uspješno i dobro.

Knjiga je opremljena lijepim slikama, dobrim bilješkama, rječnikom stručnih izraza i kazalima.

Dugac je obradio sve komponente teme, prikazavši ukratko javno zdravstvo i socijalnu medicinu u Jugoslaviji, način rada, projekte koji su vezni uz stipendije i razne socijalnomedicinske ustanove, te proučavanje pojedinih bolesti.

Knjigu Željka Dugaca treba pozdraviti i pohvaliti. Monografija Đure Sremca i Branka Žuže *Hrvatsko zdravstveno zakonodavstvo 1830-1941*. (Školska knjiga, Zagreb 2002) dobiva ovime nadopunu, koja će i radom Zavoda za socijalni rad, odnosno Studijskog centra socijalnog rada na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, pokraj već postojećeg Zavoda za povijest medicine HAZU, ali i etnografskih istraživanja, pripomoći da se ponovno

Znanstveni i stručni skupovi

u centar pažnje vrati socijalna medicina koja će proučavati i položaj radništva i seljaštva u našem društvu.

Mira Kolar-Dimitrijević

**Znanstveni skup *Socialist Luxury*,
London, 20. siječnja 2006.**

U okviru historiografije i bliskih joj humanističkih znanosti, koje nastoje zahvatiti različite aspekte povijesti svakodnevnoga života, razumijevanja i doživljavanja svakodnevica te njezine povezanosti s područjima od umjetnosti do politike, posljednjih je desetak godina ojačalo zanimanje za zemljopisnu srednju i istočnu Europu u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća, točnije za političku Istočnu Europu ili Istočni blok u razdoblju socijalizma. Čini se da je sve zanimljivije proučavati načine na koje je sovjetski i istočnoeuropski socijalizam oblikovao svakodnevicu i mentalitete nastojeći svoje podanike što uspješnije pripremiti za novo idealno društvo budućnosti. Nažalost, takva se istraživanja suviše rijetko dotiču socijalističke Jugoslavije čemu je uzrok vjerojatno dvojak. S jedne strane, u hrvatskoj i drugim južnoslavenskim historiografijama sporo raste zanimanje za teme iz opisanog istraživačkog vala, a s druge strane, stranim je istraživačima poslije 1990. zanimljivije bilo proučavati nacionalizme i nedavne ratove nego nepolitičku povijest desetljeća koja su im prethodila. Zanimljivo, dogodilo se tako da, sukladno onodobnom jugoslavenskom

nesvrstavanju, područja bivše federacije gotovo i nema među studijama o (srednjoj i) istočnoj Europi, a nema ga niti u onima o zapadnoj.

Posljedica su novijega znanstvenoga zanimanja za socijalističku svakodnevicu i dva zbornika što su ih uredili Susan E. Reid (Sveučilište u Sheffieldu, Odsjek za ruske i slavenske studije) i David Crowley (Royal College of Art, London). Obje je knjige objavila izdavačka kuća Berg iz Oxforda i New Yorka koja posljednjih godina, o čemu svjedoči niz zanimljivih izdanja, veliku pozornost poklanja interdisciplinarnom prožimanju povijesti, antropologije, sociologije i kulturalnih studija. Prvi od dvaju spomenutih zbornika, naslovljen *Style and Socialism. Modernity and Material Culture in Post-War Eastern Europe* (2000), u deset poglavlja obrađuje istočnoeuropsku materijalnu kulturu kroz odnos politike, dizajna i umjetnosti od kasnih četrdesetih do kasnih šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća baveći se, primjerice, varšavskim prodavaonicama, gradnjom obiteljskih kuća u Mađarskoj, plastičnim proizvodima u Njemačkoj Demokratskoj Republici, odijevanjem žena u Bugarskoj ili poljskom umjetnošću pedesetih. U drugoj knjizi, *Socialist Spaces. Sites of Everyday Life in the Eastern Bloc* (2002), desetak autora u jedanaest poglavlja predstavlja posebnosti socijalističkog urbanizma i njegov utjecaj na svakodnevno ponašanje korisnika prostora poput velikih monumentalnih trgova i avenija, novopodi-

gnutih industrijskih gradova, kulturnih domova, višekatnih stambenih naselja i vikendica. Isti urednici pripremaju i treći zbornik radnoga naslova *Leisure and Luxury in the Eastern Bloc*. Tu njihova djelatnost ne staje jer u pripremi je i izložba *Cold War Modern: Art and Design in a Divided World, 1945-1972* koja bi u londonskom Victoria and Albert Museumu trebala biti postavljena 2008.

S trećim je zbornikom i izložbom usko povezan jednodnevni simpozij *Socialist Luxury*, što su ga u siječnju u Londonu organizirali David Crowley i Susan E. Reid. Osam je izlagača uz pomoć četrdesetak slušača, stručnjaka iz povijesti i bliskih područja koji su aktivno sudjelovali u raspravi i postavili pregršt pitanja, nastojalo protumačiti fenomen luksuza u socijalističkom okruženju, njegovu ideološku i društvenu prihvatljivost i njegova obilježja u potrošačkim društvima često pogođenima oskudicom.

Catriona Kelley (Sveučilište u Oxfordu, *'Luxuries' or 'Essentials'? Providing for Russian Children in the Post-Stalin Era*) govorila je o nabavi voća, povrća, dječje odjeće i igračaka tijekom šezdesetih godina. Dok su u ranijem razdoblju priručnici za odgoj, obitelj i kućanstvo savjetovali da djecu ne treba kvariti dajući im previše, u poslijestalinovskom razdoblju, posebno od početka šezdesetih godina, zamjetna je promjena retorike i poticanje roditelja da svojoj djeci priskrbe što je više moguće. Dodelo je to do povećanoga čekanja u redovima za banane, naranče i druge izvore vitamina, te do uključivanja u neslužbene privatne mreže razmjene dobara putem

kajih su iz inozemstva za djecu nabavljane odjeća i igračke drugačije od onih dostupnih na policama sovjetskih prodavaonica. Josie McLellan (Sveučilište u Bristolu, *Erotica as a Luxury in East Germany*) analizirala je istočnonjemački erotski časopis *Das Magazin* koji je počeo izlaziti pedesetih i knjige koje je jedan nakladnik osamdesetih objavljivao u skupoj erotskoj knjižnici koja je zbog svoje cijene i ograničene naklade postala luksuzom. Oba izdavačka projekta primjer su dvojakog odnosa istočnonjemačkoga režima prema zapadnom konzumerizmu. Posljedica je to želje za udovoljavanjem građanima i stvaranjem dojma o nezaostajanju za zapadom, pa čak niti u području erotike, ali i posljedica stalnih ideoloških rasprava o stvarnim vrijednostima socijalističkoga društva. Mary Neuburger (Sveučilište u Texasu, *Inhaling Luxury: Smoking and Anti-Smoking in Socialist Bulgaria*) predstavila je svoje istraživanje kulture uživanja duhanskih proizvoda u Bugarskoj. Dok je pedesetih i šezdesetih proizvodnja duhana bila dio priče o socijalističkom industrijskom uspjehu, a cigarete znak muževnosti, radništva, napretka u modernizaciji i razvijanja potrošačke kulture, sedamdesetih i osamdesetih pokret protiv pušenja temeljio je svoju djelatnost na štetnosti duhana po zdravlje, ali i na neprihvatljivosti pretjeranoga uživanja u potrošnji i luksuzu. Igor Duda (Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Puli, *Having a Car in Socialist Yugoslavia: On the Road to Consumerism and Private Leisure*) održao je izlaganje o nabavi automobila u socijalističkoj Jugoslaviji, dostupnim modelima i prihvatljivosti cijena, pro-

širenosti toga prijevoznog sredstva po pojedinim republikama, njegovu značenju u modernizaciji svakodnevice i slobodnoga vremena te mjestu automobila u društvu koje ga je često doživljavalo statusnim simbolom. Evgenij Dobrenko (Sveučilište u Nottinghamu, *Discipline and Show; or, Strangers in Their Own Land. Soviet Advertising: Between Art and Propaganda*) temelj za svoje izlaganje pronašao je u analizi sovjetskih tiskanih promidžbenih oglasa koji su često i osnovne proizvode uz pomoć skupocjenog interijera, uređenih ženskih modela i zgodno smišljenih slogana pretvarali u luksuznu robu, a uporabu takvih proizvoda u jasan znak da je luksuz svima dostupan što je samo po sebi trebalo svjedočiti o visokoj razni životnoga standarda i kvalitete života u Sovjetskom Savezu. Andrzej Szczerski (Jagelonsko sveučilište u Krakovu, *Hotels of the 1970s: A Paradigm of Luxury*) govorio je o poljskim hotelima građanima sedamdesetih u sklopu sustava socijalnoga turizma. Hoteli su bili monumentalnih razmjera i modernih arhitektonskih rješenja, ali građeni od jeftinih materijala kojima se ipak nastojao postići dojam luksuznog izgleda. Takvo je ozračje trebalo povoljno utjecati na radnike koji su se ondje odmarali, u prostoru što ga izlagač opisuje kao primjer groteske koja spaja komunističku ideologiju s imitacijom zapadnoga konsumerizma. Milena Veenis (Sveučilište u Amsterdamu, *Wandlitz, Luxury and other East German Taboos*) govorila je o dvostrukim mjerilima u Njemačkoj Demokratskoj Republici gdje je partijski vrh nastupao protiv luksuza dok su ljudi

koji su ga činili istodobno u Wandlitzu nedaleko Berlina živjeli okruženi blagodatima nezamislivima prosječnom građaninu koje su, da ironija bude veća, često pristizale upravo iz nepodobnoga zapadnonjemačkog susjedstva. Kathy Burrell (Sveučilište De Montfort u Leicesteru, *Perceptions of Luxury in Socialist Poland*) temeljila je svoje izlaganje na rezultatima intervjuiranja poljskih doseljenika u Veliku Britaniju. I skupina pristigla prije 1989. i ona pristigla poslije iznosila je svoja sjećanja na život u Poljskoj gdje su u pojedinim razdobljima kao luksuz doživljavane ne samo perlice i hladnjaci, veći i naranče i meso.

Zaključna je rasprava pokazala da je granica između potrebe i luksuza često subjektivno određena jer potrošači nemaju jednaka mjerila za ocjenjivanje kvalitete vlastitoga života. Rastu li individualne potrebe koje javni sustav opskrbe nije u mogućnosti zadovoljiti, luksuzom postaje sve ono do čega je teško doći. Pokazalo se tako da granica luksuza izravno ovisi o društveno-gospodarskim prilikama jer isti proizvod u različitim trenucima može i ne mora biti dio luksuza. Sve ovisi o njegovoj dostupnosti na tržištu. Jaka želja za određenim proizvodom koji se na policama rijetko javlja ili je dostupan samo ako se nabavi sa zapada gdje je vjerojatno potpuno uobičajen, od takvoga proizvoda u socijalističkim društvima može stvoriti luksuznu robu. U tom slučaju luksuz ne čini njegova ekonomska cijena i materijalna vrijednost, već velika društvena vrijednost i značenje stečeni upravo zahvaljujući nestašici, oskudnoj ponudi i odlaganom ispunjavanju želje.

Igor Duda

Seminar *Učenje i poučavanje o Holokaustu*, Bratislava, Slovačka 20. – 22.siječnja 2006.

Seminar "Učenje i poučavanje o Holokaustu" održan je u glavnom slovačkom gradu Bratislavi od 20. – 22.siječnja 2006. godine. Seminar je organiziran u suradnji Vijeća Europe, Ministarstva znanosti Republike Slovačke i Yad Vashema – međunarodne škole za poučavanje o Holokaustu.

Seminaru su prisustvovali nastavnici povijesti, zemljopisa, filozofije, etike, arheologije i engleskog jezika iz petnaest europskih zemalja uključujući i zemlju domaćina. Seminar je započeo pozdravnim govorima organizatora od strane Ministarstva znanosti Republike Slovačke, pročelnika Odjela za obrazovanje Vijeća Europe i predstavnika Yad Vashema.

Predavanja su započela izlaganjem o Holokaustu u slovačkom društvu i literaturi prof. Ivana Kameneca iz Slovačke akademije znanosti. Prof. Kamenec iznio je uzroke antisemitizma u Slovačkoj te dao kronološki i povijesni slijed Holokausta. Lea Roshkovsky iz Yad Vashema iznijela je u svom predavanju razvojni put nacističke politike prema Židovima od 1933. do početka Drugog svjetskog rata. Na kraju prvog dana slijedio je dokumentarni film o Nicholasu Wintonu "britanskom Schindleru" koji je osobno na svoju inicijativu spasio 669 većinom židovske djece iz okupirane Čehoslovačke.

Drugi dan seminara bio je podijeljen na predavanja i radionice. Radionice su

se odnosile na pripremu Dana sjećanja na Holokaust, koji se u Hrvatskoj obilježava 27. siječnja. Isti datum obilježavaju i Finska, Njemačka, Grčka, Češka, Velika Britanija i Rusija. Predstavnici spomenutih država bili su sudionici i na ovim radionicama. Fabienne Regard iz Vijeća Europe održala je izlaganje na temu korištenja svjedočanstava u pedagoške svrhe. Postavila je pitanje moralnog prava povjesničara ili osobe koja se bavi svjedočanstvima da opet podsjeća svjedoke na pretrpljene strahote Holokausta. Lea Roshkovsky je u svom drugom izlaganju govorila o svakodnevnom životu u varšavskom getu 1941. godine.

Posljednji dan seminara bio je rezerviran za obilazak židovskog groblja u Bratislavi te muzeja židovske kulture i susret s bratislavskim rabinom Baruchom Mayersom. Tri su dana protekla u pozitivnoj i radnoj atmosferi.

Igor Jovanović

Seminar *Strategije učenja i poučavanja o Holokaustu II*, Zagreb, 26. – 28. siječnja 2006.

U organizaciji Zavoda za školstvo Republike Hrvatske, Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, Ministarstva kulture, Spomen područja Jasenovac, Yad Vashema – međunarodne škole za učenje o Holokaustu i Radne skupine za međunarodnu suradnju u području obrazovanja, sjećanja i istraživanja o Holokaustu, održan je u Zagrebu od 26. – 28. siječnja 2006. godine seminar pod nazivom "Strategije učenja i poučavanja o Holokaustu II".

Seminar je otvoren pozdravnim govorima organizatora i započeo s radom u hotelu "Panorama". Prema programu rada predavanja su započela izlaganjem Lorande Miletić iz Zavoda za školstvo RH na temu: "Poučavanje o Holokaustu u HNOS-u za povijest". Ona je izložila zastupljenost tema o Holokaustu u osnovnoškolskim udžbenicima u Republici Hrvatskoj. Mario Jareb iz Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu imao je veoma zanimljivo izlaganje u kojem je opisao svakodnevni život u gradovima pod vlašću Nezavisne Države Hrvatske od 1941. do 1945. godine. Predstavnici Yad Vashema – Zita Turgeman i Yiftah Meiri – su kroz predavanja i razgovor sa sudionicima prikazali način poučavanja o nacističkoj ideologiji i fazama "konačnog rješenja" koji se koristi u izraelskim učionicama. Gđa. Zita Turgeman objasnila je smjernice ITF-a (International Task Force – Radne skupine za međunarodnu suranju u području obrazovanja, sjećanja i istraživanja o holokaustu). Te se smjernice mogu pronaći i na web stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Završni dio programa rada prvog i drugog dana pripao je hrvatskim nastavnicima (Tihani Arbanas, Katici Desardo, Jadranki Lunjević, Hani Uzeirbegoviću, Heleni Strugar, Snježani Štranjgar) koji su kroz izlaganja i radionice predstavili svoje nastavne pripreme prema smjernicama ITF-a naučenih tijekom ljetne edukacije u Izraelu u srpnju 2005. godine. Nastavne pripreme navedenih nastavnika također se mogu pronaći na web stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. Rezultat svoje edukacije na temu Holokausta

iznijeli su i Dijana Dijanić iz Zagreba i Ratko Rušev iz Splita koji su bili sudionici seminara u SAD-u.

Drugi dan seminara započeo je izlaganjem Martina Šmoka iz Shoah Foundation, SAD, o uporabi vizualnih izvora u nastavi povijesti. On je u svojim predavanjima (drugi i treći dan seminara) iznio prednosti i moguće zamke korištenja svjedočanstava u nastavi povijesti. Nakon Šmokova izlaganja prešlo se na rad u radionicama koje su vodili navedeni predstavnici iz Yad Vashema. Radionice su bile veoma zanimljive i odnosile su se na svakodnevni život u getu i na prikazivanje Holokausta kroz sačuvani obiteljski album jedne židovske obitelji.

Treći i završni dan seminara otvorile su Loranda Miletić i Kristina Gerber iz Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa te predstavile nastavne materijale za prevenciju antisemitizma i ostalih oblika diskriminacije u projektu OSCE-a i Kuće Ane Frank iz Amsterdama. Nataša Jovičić, ravnateljica JUSP Jasenovac prezentirala je izgled novog obrazovnog centra u Spomen području Jasenovac koji će biti dostupan učenicima i učiteljima iz cijele Hrvatske.

Zaključni dio seminara odnosio se je na završnu raspravu u kojoj su potvrđeni zaključci s predavanja i radionica o važnosti učenja i poučavanja o Holokaustu.

Igor Jovanović

Godišnja konferencija EUROCLIA

Godišnja konferencija EUROCLIA održana je 20-26. ožujka 2006. godine na Malti s temom "Uporaba vještina i kon-

cepata u nastavi povijesti za promicanje svijesti o europskom građanstvu“.[*Using Historical Skills and Concepts to Promote an Awareness of European Citizenship*].

Tijekom šest dana više od stotinu predstavnika europskih udruga nastavnika povijesti (uključujući i tursku udrugu kao i gosta iz SAD-a) sudjelovalo je u zahtjevnom i raznovrsnom programu predavanja, radionica i diskusijskih grupa. Organizirani su i posjeti školama i obilasci kulturno-povijesnih znamenitosti gdje su predstavljani primjeri organizacije nastave povijesti na historijskom lokalitetu. Predstavnice Hrvatske udruge nastavnika povijesti bile su Kiti Jurica Korda i Svjetlana Vorel kojima je sudjelovanje omogućen radom na projektu *History in Action* („Povijest na djelu“) EUROCLIA.

Konferenciju su svečano otvorili predsjednik Malte Edward Fenech i malteški ministar obrazovanja Luois Galea.

Predavanja su bila posvećena pregledu povijesti Malte, obrazovnom sustavu Malte, malteškom iskustvu u podučavanju građanskog odgoja u nastavi povijesti te podučavanju vještinama i upotrebi izvora na povijesnim lokalitetima.

Carmel Borg kritički i jezgrovito prikazao je u svom predavanju obrazovni sustav Malte. Obavezno školovanje na Malti traje od pete do šesnaeste godine života, srednja škola traje do devetnaeste godine, a 40% onih s diplomom visoke stručne sprema ne radi na radnom mjestu koje zahtijeva diplomu. Od 1999. godine kurikulum određuje nacionalni minimum (za povijest tako npr. uključivanje bazičnih pojmova kao prostor, identitet, različitost, građanska prava,

multikulturalnost). Na Malti su škole u najvećem broju državne no djeluju i privatne te katoličke. Obrazovni sustav na Malti vrlo je selektivan i usmjeravajući. Već s 9 godina učenici počinju polagati ispite koji ih usmjeravaju prema različitim tipovima škola, a ispiti nastavljaju se u 11. godini života. Nastavni jezik je većinom malteški, ali sva su testiranja na engleskom, drugom službenom jeziku Malte. Dr. Borg smatra da zbog rigoroznih ispita kao i engleskog jezika nedostupnog onima iz nižih slojeva, mnogi često niti ne pristupaju ispitima.

U diskusijskim grupama razmjenjivala su se mišljenja o temama kao što su: Obrazovanje kroz baštinu i muzeje, Kurikulum i obrazovni materijali (udžbenici, priručnici), Povijest i građanski odgoj, Stručna usavršavanja, Načini ocjenjivanja u pojedinim zemljama na nacionalnoj razini.

Godišnje konferencije EUROCLIA izuzetno su korisne prije svega zbog brojnih radionica na kojima se nude primjeri različitih aktivnih metoda u nastavi.

Neke od brojnih radionica jesu: Podučavanje u srednjim školama s učenicima sa slabijim rezultatima, Europska dimenzija u srednjoškolskom obrazovanju, Clio i vatra (poučavanje o kontroverznim pitanjima), Povijest, multikulturalnost i europsko građanstvo, Empatija u poučavanju povijesti, Od podanika do građanina (korištenje zavičajne povijesti u unapređenju građanskog odgoja), Kontakti islama i Europe, Europski građanski odgoj u osnovnim školama, Korištenje povijesnih izvora u izgradnji građanske svijesti u poučavanju o konfliktnim situacijama.

Kroz radionice se moglo uočiti kako je u nastavi povijesti u većem dijelu Europe cilj stjecanje i razvoj vještina učenika za praktična znanja, za rješavanje problema, a ne usvajanje informacija. Naglašavan je koncept multiperspektivnosti u podučavanju kao vrlo važan u izgradnji građanske svijesti. Tako se npr. multiperspektivnim izborom povijesnih izvora može kod učenika razvijati dekodiranje poruka koje oni pružaju (zašto neki izvor označava terorizam ono što drugi naziva otpor ili zašto neki izvor zove red i zakon ono što drugi označava kao policijsku brutalnost).

Jedna od najposjećenijih radionica bila je radionica engleskih savjetnika za nastavu povijesti Byroma i Rileya Kontakt islama i Europe. Oni naglašavaju da povijest mora biti izazovna, zabavna i zanimljiva učenicima pa se u cilju razumijevanja međudjelovanja islamskog i europskog društva koriste slikama, provokativnim pitanjima (Što je to Osmansko Carstvo učinilo tako moćnim?) kako bi prvo pobudili interes djece, a zatim kombiniranjem detalja i velikih ideja grade čvrstu strukturu s razrađenim ciljevima podučavanja.

Na plenarnoj skupštini EUROCLIA govorilo se o financijskim teškoćama organizacije te anketi koja je provedena među nacionalnim udrugama nastavnika povijesti koja pokazuje prisutnost nacionalnog identiteta i kronologije u kurikulumu brojnih zemalja, a manje ideju Europe, multiperspektivnosti, empatije, kritičkog mišljenja, izgradnje vlastitog stava kroz argumente i debatu.

Utvrđeni ciljevi EUROCLIA za razdoblje od 2006. do 2009. godine jesu: unapređenje i potpora poučavanju povi-

jesti koje jača kritičko mišljenje, suradnju, stabilnost i demokraciju.

Za novu predsjednicu EUROCLIA izabrana je Jelka Razpotnik iz Slovenije.

Godišnja konferencija EUROCLIA izuzetno je iskustvo ne samo zbog službenog programa, već i prilike susreta i razmjene iskustava, ideja te pokretanja zajedničkih projekata s nastavnicima povijesti iz čitave Europe.

Sljedeće 2007. godine godišnja konferencija EUROCLIA održat će se na Bledu u Sloveniji pa se nadam da bi se zahvaljujući blizini mjesta održavanja mogle iznaći mogućnosti za sudjelovanje većeg broja predstavnika Hrvatske udruge nastavnika povijesti.

Sujetlana Vorel

Drugi hrvatski simpozij o nastavi povijesti *Povijesno nasljeđe i nacionalni identiteti I*, Opatija, 19. – 21. travnja 2006.

U organizaciji Zavoda za školstvo Republike Hrvatske u Opatiji je od 19. do 21. travnja 2006. održan Drugi hrvatski simpozij o nastavi povijesti na temu "Povijesno nasljeđe i nacionalni identiteti I". Simpozij je okupio znanstvenike u ulozi predavača i velik broj nastavnika, među kojima je također bilo nekoliko podnositelja priopćenja, a organiziran je sa svrhom edukacije nastavnika povijesti i unapređenja razine nastave koju oni izvode u školama u kojima rade. Rad u simpoziju podijeljen je na plenarna priopćenja i terenski rad. Bio je to svojevrsni nastavak sličnog simpozija koji je u Opatiji održan u studenome 2003. na

temu "Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu".

Simpozij je otvorila Marijana Marinović, viša savjetnica za nastavu povijesti u Zavodu za školstvo Republike Hrvatske. Okupljene sudionike simpozija pozdravio je Vinko Filipović, ravnatelj Zavoda, a prigodnim slovom obratio im se i Amir Muzur, gradonačelnik Opatije. Prvo priopćenje u plenumu prvog dana simpozija podnijela je Marijana Marinović. Govorila je o ulozi nastave povijesti u oblikovanju nacionalnog identiteta. U tom kontekstu iznijela je ogledne komparativne primjere o omjerima nacionalne prema europskoj i svjetskoj povijesti iz nastavne prakse u nekoliko europskih zemalja prema raščlambi koju je provelo Vijeće Europe. Nikša Stančić iznio je osnovne teorijske postavke i kontroverze o naciji i nacionalizmu u Europi i Hrvatskoj s naglaskom na kretanju od političkog do etno-nacionalizma i natrag. Elaborirajući narativnu stranu nacionalne povijesti, Mladen Ančić je komparativno vrednovao hrvatska i europska iskustva u vezi s tim. Ivo Rendić-Miočević upozorio je u svom izlaganju na dugotrajnost i fluidnost hrvatskog identiteta u kontinuitetima i promjenama koje ga trajno prožimaju. Božo Skoko je upozorio na važnost nacionalnih simbola u razumijevanju vlastitog identiteta i promociji zemlje. Tvrtko Božić je analizirao status nacionalnih blagdana u udžbenicima povijesti za VIII. razred osnovne škole od 1985. do 2005. kao prilog oblikovanju nacionalnog identiteta. Nikola Jakšić je ukazao na problematiku manipulacije povijesnim spomenicima na primjeru

krstionice kneza Višeslava. Josip Bratulić je govorio o kultu solunske braće, Ćirila i Metoda, glagoljici i hrvatskom identitetu. Ivana Prijatelj Pavičić osvrnula se na Gospin kult, nacionalna i regionalna svetišta u Dalmaciji i teritorijalni, regionalni i nacionalni identitet. Željko Holjevac problematizirao je mjesto, ulogu i značenje Vojne krajine u hrvatskom identitetu osvrtom na odabrane pojmove spojive s vojnokrajiškom baštinom.

Drugi dan simpozija realiziran je u obliku terenskog rada. Sudionici su se podijelili u nekoliko skupina. Prva skupina posjetila je otok Krk (Omišalj – Jurandvor – Krk), druga je obišla jedan dio Istre (Barban – Svetinčenat – Vodnjan – Pula), treća je bila u drugom dijelu Istre (Pazin – Beram – Rovinj), četvrta je otišla prema Hrvatskom primorju i Gackoj (Novi Vinodolski – Senj – Otočac), peta se koncentrirala na Opatiju i Kastav, a šesta je poklonila pažnju Opatiji i Rijeci. Na terenskom radu sudionici su imali priliku upoznati se s materijalnim elementima lokalnih baština koje, međusobno umrežene, daju snažan biljeg nacionalnom identitetu ili imaju težišno regionalno značenje.

Posljednjeg radnog dana podnesena su priopćenja koja su se zasnivala na primjerima iz nastavne prakse. Za razliku od prvog radnog dana, kada su dominirali predavači iz svijeta znanosti, posljednjeg dana dobili su riječ izlagači koji rade u školama, a uz neke od njih nastupili su i njihovi učenici. Šimun Čović je predstavio sinjsku alku kao karakterističnu identitetsku značajku koja je prerasla lokalne okvire i poprimila nacionalne dimenzije. Katarina Domljanović je

podnijela izlaganje o sportskim junacima kao nacionalnim simbolima i u tom kontekstu o Splitu kao “najsportskijem gradu na svijetu”. Ana Kirinčić je nazočne upoznala s dugom tradicijom izrade morčića (vrste nakita) u Rijeci i okolici. Danijela Jugo-Superina govorila je o riječkim Romima, a Karlo Lisica o zadarskim Arbanasima. Posljednji referent bila je Miranda Damjanić s izlaganjem o viteškim natjecanjima i trci na prstenac u Barbanu i Barbanštini u Istri.

Tijekom simpozija predstavljena su dva zbornika i jedna knjiga. Zbornik *Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu* (Zagreb: Filozofski fakultet – Zavod za školstvo Republike Hrvatske, 2006., 256 str.), koji su uredili Marijana Marinović i Drago Roksandić, predstavili su Tvrtko Božić i Nikša Stančić. Prvi predstavljatelj govorio je o sadržaju zbornika, a drugi o interkulturalizmu i značenju njegova kultiviranja u nastavi zavičajne povijesti. Zbornik sadrži radove s prvog opatijskog simpozija iz studenoga 2003., grupirane u tri tematske cjeline: “Perspektive interkulturalnoga pristupa”, “Zavičajna povijest u prostoru” i “Zavičajna povijest u vremenu”. Zbornik *Povijesno nasljeđe i nacionalni identiteti* (Zagreb: Zavod za školstvo Republike Hrvatske, 2006., 161 str.) uredila je Marijana Marinović, a sadrži priloge grupirane u dvije cjeline: “Nacionalni identiteti između znanstvene i događajne povijesti” i “Regionalni i lokalni pristupi nacionalnoj povijesti”. Budući da je riječ o unaprijed izrađenim prilogima podnositelja priopćenja na simpoziju, sudionici su ukratko upoznati samo sa strukturom zbornika. Uz

spomenuta dva zbornika prigodno je predstavljena i knjiga *Hrvatski identitet: trajnost i fluidnost. Usporedba Kvarnera i gorske Dalmacije* (Rijeka: Adamić, 2006, 352 str.) iz pera Ive Rendića Miočevića. O misaonom obzoru knjige govorio je Irvin Lukežić. Franjo Butorac se obratio skupu u ime izdavača, a o knjizi je kratko govorio i autor.

Simpozij “Povijesno nasljeđe i nacionalni identiteti I” pokazao je da povijesno nasljeđe ima značajnu ulogu u konstruiranju, dekonstruiranju i rekonstruiranju nacionalnih identiteta, odnosno da se te dvije odrednice međusobno snažno isprepliću i uzajamno uvjetuju, prelamajući se stalno u svojoj multiperspektivnoj višeslojnosti. Simpozij je ukazao na potrebu snažnijeg prožimanja znanosti i nastavne prakse, odnosno na potrebu implementiranja znanstvenih spoznaja pluralne identitetske provenijencije u školski ambijent, metodom kombiniranja pristupa “odozdo” iz zavičajne i regionalne perspektive i pristupa “odozgo” iz nacionalne, europske i svjetske perspektive. Domašajima na simpoziju, tematski trajno otvorenima za sve vrste intelektualnih pregnuća, najavljen je ujedno sljedeći simpozij na sličnu temu, čija je realizacija u planu za sljedeće dvije do tri godine.

Željko Holjevac

Robert Stradling
Multiperspektivnost u nastavi povijesti
Cijena – 65 kn
Cijena s 20% popusta – 52 kn

Knjiga Roberta Stradlinga Multiperspektivnost u nastavi povijesti nastala je u projektu Vijeća Europe. To je druga Stradlingova knjiga u hrvatskom prijevodu. Riječ je o priručniku o multiperspektivnosti u kojemu se naglašavaju najvažnije točke za koje se smatra da ih nastavnici i autori udžbenika koji planiraju usvojiti multiperspektivan pristup povijesti moraju imati na umu.

U knjizi je opisan stanovit broj nastavnih pristupa, uključujući vježbe sortiranja kartica, vrući stolac, uporabu dijagrama povezanosti i kronoloških tablica, usporedbe međusobnih percepcija u konfliktnim situacijama, te analizu propagande i medijskog izvještavanja, na temelju nekih primjera gradiva iz opće povijesti.

NOVO !!!

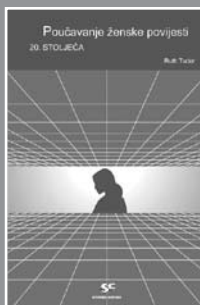
Klio na Balkanu

Cijena – 75 kn
Cijena s 20% popusta – 60 kn

Robert Stradling
Nastava europske povijesti 20. stoljeća

Cijena – 85 kn
Cijena s 20% popusta – 68 kn

Ruth Tudor
Poučavanje ženske povijesti 20. stoljeća

Cijena – 80 kn
Cijena s 20% popusta – 64 kn

Danijela Trškan
Provjera znanja i ocjenjivanje u nastavi povijesti

Cijena – 95 kn
Cijena s 20% popusta – 76 kn

> > > > > **Naručite knjige uz prigodni popust od 20%** < < < < < <

Srednja Europa, d.o.o.; Vankina 13, 10020 Zagreb
tel./fax: 01 66 87 055
www.srednja-europa.hr
e-mail: srednja-europa@inet.hr